

Daha fazla Chomsky: Batı'nın yeni standartları

4 Şubat'ta iltica başvurularını değerlendiren bir idari mahkeme, Mayıs 1998 ile Temmuz 1998 arasında kaleme alınan dışişleri raporlarından, "Kosova'da etnik Arnavutları grup olarak hedef alan bir baskı olduğu sonucu çıkarılamaz"; "Yugoslav ordusu ve polisinin Şubat 1998'den bu yana gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri ayrılıkçı faaliyetleri hedeflemiştir ve Kosova'da ya da onun bir bölümünde bütün bir etnik Arnavut nüfusunun baskı altında olduğuna delil gösterilemez" kararına varmıştır. Bu eylemler "silahlı yeraltı hareketinin (özellikle UÇK'nın) faaliyet gösterdiği alan içinde bu hareketi destekleyenleri hedef alarak, seçici bir baskı uygulayan" eylemlerdi. "Ne şimdi ne de daha önce, etnik Arnavutların tamamına yönelik bir baskı ya da devlet programı söz konusu olmuştu."

Münster Yüksek İdare Mahkemesi 24 Şubat'ta, Dışişleri Bakanlığı raporlarından, "1998 sonunda Sırp liderliğiyle varılan bir anlaşmayla bağlantılı olarak çatışmaların yatışması"ni takiben, genelde korkuyla beklenen "sivil Arnavut nüfusu tehdit eden" genel bir korkuya yol açmış "insani bir felaketin önlendiği" yönünde ortak bir görüş çıkarılabileceği kanaatine varmıştır. Raporlarda ayrıca, "Bu zamandan beri, Arnavut kökenli nüfusun yoğun olduğu köylerde, hem asayişte hem de hayat koşullarında bir ilerleme söz konusudur. Özellikle büyük şehirlerde kamusal hayat görece daha normaldir" denmiştir. Mahkeme şu sonuca varmıştı: "Sırp tarafının, Arnavut halkını ortadan kaldırmak, sürmek ya da burada anlatıldığı gibi aşırıya kaçan bir biçimde zulme tabi tutmak için gizli bir planı olduğunu ya da bu konuda sözsüz bir anlaşmaya varıldığını gösterecek yeterli kanıt yoktur. ... Şubat ve Mart 1998'den beri yaşanan olaylar, etnik Arnavutları hedef alan bir baskı programının varlığını kanıtlamaz. Silahlı Sırp güçlerinin aldığı önlemler, öncelikle UÇK'yla ve onun destekçisi, üyesi olduğu sanılan kişilerle mücadeleye yöneliktir."

Aynı mahkeme 11 Mart'ta, "Yugoslavya Federal Cumhuriyeti sınırları içindeki ve Kosova'daki etnik Arnavutlar, bir grup olarak ne şimdi, ne de geçmişte, bölgesel ya da ülke çapında bir baskıya uğramışlardır." 15 Mart'taki istihbarat raporunda da şunlar belirtiliyordu: "18 Kasım 1998 tarihli raporda açıklandığı üzere, UÇK Ekim 1998'de Sırp güçlerinin çekilmesinden sonra mevzilerini korumaktadır. Böylece çatışma bölgesinin geniş bir kesimini kontrol etmeyi sürdürmektedir. Bahar 1999 itibarıyla hala UÇK ile güvenlik güçleri arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Ancak bugüne dek bunlar bahar ve yaz 1998'de yaşanan çatışmaların boyutlarına varmamıştır."

Elimizdeki belgeler, bombardıman öncesinde, gözlemcilerin çekilmesini izleyen günlerde bile, durumun hayli istikrarlı olduğunda; UÇK'nın yaptığı, Sırpların hiç gecikmeksizin, bombardımanı savunanların NATO'yu kendi davalarının yanına çekmek adına suistimal etmekten kaçınmayacağı, aşırıya kaçan, zalimce karşılıklar vermesini sağlamaya yönelik eylemler dışında, durumun hayli istikrarlı olduğunda birleşmektedir.

Kosova'dan geniş kapsamlı sürülmeler, 24 Mart'taki bombardımanla birlikte başlamıştır. 27 Mart'ta BM Mülteciler Yüksek Komiserliği 4 bin kişinin Kosova'dan göç ettiğini bildirirken; 1 Nisan'da göç, BM Komiserliği'nin günlük rakam veremeyeceği denli yüksek oranlara ulaşmıştı. Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin insani yardım amaçlı boşaltma programı da 5 Nisan'da yürürlüğe konmuştu. Mart ayının son haftasından Haziran'da savaşın sona ermesine dek, "Yugoslav güçleri ve Sırbistan, Kosova'dan yaklaşık 863.000 Kosovalı Arnavutu zorla sürmüştü." AGİT raporunda, bunun yanı sıra Sırp, Romanlar ve başka etnik gruplarla birlikte yüz binlerce etnik Arnavutun ülke içinde göç halinde olduğu bildiriliyordu.

New York Times'ın eski Balkanlar uzmanı David Binder, AGİT raporunda belgelenen bir tuhaflığa dikkat çekmekteydi: "Bombardıman sırasında, Arnavutların yüzde 46'sı, Sırp ve Karadağlıların yüzde 60'ı Kosova'yı terk etti; yani, bombardıman sırasında Kosova'yı nispeten daha fazla Sırp terk etmiş ve hiçbiri geri dönmemiştir." Daha sonra "Balkanlar'daki etnik temizlik konusunda herkesi geride bırakan NATO'nun işgalci güçlerinin gözetimi altında, onları Arnavut olmayan başka insanlar da izleyecekti."¹

ABD ve Britanya, bombardımanı aylardır planlıyorlardı ve bu sonuçları tahmin etmemiş,

¹ AGİT kısım III (bölüm 14). Carlotta Gall, NYT, 5 Nisan 1999. Binder, "Why the Balkans?", *Blaetter fuer deutsche and internationale Politik*, Mayıs 2000.

öngörmemiş olmaları neredeyse imkansızdı. Mart ayı başında İtalya Başbakanı Massimo D'Alema, Clinton'ı bombardımandan sonra yaşanması çok muhtemel büyük mülteci dalgası konusunda uyarıyordu. Clinton'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandy Berger, bu durumda "NATO'nun bombardımanı sürdüreceği"ni, ortaya daha da korkunç sonuçlar çıkacağını söyledi. ABD istihbaratı da, "Gerçek bir mülteci patlaması ve bir etnik temizlik kampanyası olacağı" uyarısında bulunarak, Avrupalı gözlemcilerin daha önceki öngörülerini yineliyordu.²

ABD-NATO komutanı General Wesley Clark, bombardımanın başladığı sırada düzenlediği basın toplantısında, sonuçta Sırp terörünün yoğunlaşmasının "tamamıyla öngörülebilir" olduğunu söylerken, kısa bir süre sonra da, "askeri makamların Milošević'in benimseyeceği katı yaklaşımın yanı sıra, bunu korkunç derecede verimli ve yeterli bir biçimde uygulamaya koyabileceğini öngördüğü"nü açıklıyordu. Birkaç hafta sonraki ayrıntılı bir açıklamasında ise, NATO operasyonunun "siyasi liderlik tarafından... Sırp etnik temizliğini engellemek üzere tasarlanmadığı"ni gözlemediğini aktaracaktı: "Operasyon Kosova'daki Sırp güçlerine ya da yerel Sırp polisine savaş açmaya yönelik olarak tasarlanmadı. Hiçbir biçimde. Böyle bir amacımız hiç olmadı. Bizim düşündüğümüz bu değildi." Sırbistan'ın bombardımana verdiği şok edici karşılığın kanıtlanmasını takiben, Almanya'da kamuoyuna böyle bir planın varlığı yansıtılmış ve bu plan (At Nalı Operasyonu), kökenleri kuşkuolu olsa da o zamandan beri, temel bir unsur olarak kabul edilegelmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Clark, iddia edildiği gibi Sırbistan'ın Arnavut nüfusu sürmeyi planlamış olduğuna ilişkin hiçbir bilgisi olmadığını söylemiştir.³

Mültecilerden öncelikli olarak sorumlu örgüt BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'dir (UNHCR). "Savaşın sonunda Britanya Başbakanı Tony Blair, sorunlu bir performans gösterdiğini düşündüğü için UNHCR'yi özellikle eleştirmişti."⁴ Oysa büyük güçler bu kuruluşun kasasını boşaltmış olmasalar, UNHCR daha az sorunlu bir performans gösterebilirdi. Örneğin bu yüzden UNHCR, 1998'de personel sayısını yüzde 15 azaltmak zorunda kalmıştı. Ekim'de bombardıman planları hazırlanırken, UNHCR yeni kuşağın yarattığı bütçe kriziyüzünden, Ocak ayında personelin yüzde 20'sini işten çıkarmaktan başka çaresi olmadığını duyuruyordu.⁵

Kısacası, KGM geri çekilip, mültecilerden sorumlu teşkilatın mali kaynakları da kesildikten sonra, etnik temizlik ve başka katliamlarda keskin bir artış gözleneceği beklentisiyle bombardımana başlandı. Nitekim bu beklenti çabucak gerçekleşecekti. Bombardımanın bir sonucu olarak ortaya çıkan korkunç katliamların, geriye dönük meşrulaştırma doktrini çerçevesinde NATO'nun bombardıman kampanyasını "meşrulaşturmaya yeterli" olduğu görülüyordu herhalde.

Bir suçtan öncelikle o suçu işleyen kişi sorumludur: Sonuçları tahmin ederek onu kışkırtan kişinin ise ikincil bir sorumluluğu vardır ve bu sorumluluk, kurbanların mağduriyetini arttıracak şekilde davranışlar gösterdiklerinde daha bir artar. Suça teşvik edici eylemlerde bulunmak, eylemde bulunulmazsa çok daha korkunç suçların işlenebileceği ihtimalinin söz konusu olması halinde savunulabilir anca. Dolayısıyla, devlet şiddetine verilen desteğin tarihinde en ciddi iddialardan biri olan bu iddianın da kesinlikle sağlam kanıtlara dayanması gerekir. Ancak bu örnekte kanıt aramak boşuna olacaktır; hatta böyle bir iddiada bulunmak zorunlu görülmediği gibi, iddianın içeriğinin kavranıp kavranmadığı bile belli değildir.⁶

Yine de, böyle bir savunma yapıldığını varsayalım. Sonuçta işlenen suçlar ne kadar büyükse, bu iddia da gücünü o denli yitirecektir. Kosovalı Arnavutlar NATO bombardımanı sonucunda hiç zarar görmemiş olsaydı; bombardıman kararı onlara yönelik katliamların önlendiği gerekçesiyle meşruluk kazanabilirdi. Oysa katliamların çapı büyüdükçe bu savunma çizgisi de etkisini kaybetmektedir. Bu yüzden, bombardımanı destekleyenlerin, sorumluluğunu paylaştıkları katliamlara ilişkin en korkunç tabloyu çizmeye çalışması şüphe uyandırmaktadır; gerçek, bunun tam tersli olmalıdır. Ancak halihazırdaki garip tutum, muhtemelen NATO bombardımanının kışkırttığı katliamların, NATO'yu geriye dönük biçimde meşrulaştırdığını öngören doktrin yerleştirilmesindeki başarıyı yansıtmaktadır.

2 Kaynaklar için bkz. NMH.

3 A.g.y., akt. General Wesley Clark, "Overview," NYT, 27 Mart ve Sunday Times (Londra), 28 Mart; Newsweek, 12 Nisan; BBC, "Panorama: War Room," 19 Nisan 1999. At Nalı Operasyonu için bkz. Bölüm 1, s.37'deki dipnot.

4 Elizabeth Becker, "Military Leaders Tell Congress of NATO Errors in Kosovo," NYT, 15 Ekim 1999.

5 Frances Williams vd., Financial Times, 7 Ekim 1998.

6 Bkz. Bölüm 1, s.37'deki dipnot.

Kuşkusuz doktriner yönetimin tek etkileyici mahareti bu değildir. NATO'nun başka insani krizleri "görmezlikten gelmesi" ya da bunları önlemek için "çok az şey yapması" ya da kötü muameleyi "hoş görmesi" veya kurbanları "koruyamaması"yla açığa çıkan sözde "çifte standartlılığı" ve "tutarsızlığı" konusundaki tartışma da doktriner yönetimin bir başka başarısıdır. Bu tartışmaya katılanlar, NATO'nun Kosova'da insani ilkeleri dikkate alarak harekete geçtiğini düşünüyor olmalı. Bence de bu, tartışmamız gereken asıl meseleyi oluşturmaktadır. Bunu şimdilik bir tarafa bırakırsak, Clinton yönetimi, Türkiye'de, Doğu Timor'da, Kolombiya'da ve başka birçok yerdeki baskıları "hoş görmemiş" ya da "görmezden gelmemiş", büyük bir kararlılıkla bunları müttefikleriyle birlikte tırmandırmayı tercih etmiştir. Sözü geçen ülkelerdeki uygulamalar, bu baskıların sorumluluğunu paylaşması gereken ve isyanlarını başka bir yere yöneltmeyi tercih edenler açısından inatla görülemez kalan gerçeklerdir.

Bir propaganda sisteminin, kendi doktrinlerini bir tartışmanın temel öncülleri olarak benimsetebilmesi ender görülen bir başarıdır. Bunlar, daha öncekilerde olduğu gibi gelecekte de, insani amaçlar arkasına gizlenecek başka zeminlerde uygulanmak üzere "çıkarılan dersler"dir.

Geriyeye dönük meşrulaştırma ilkesinin saçmalığı belli bir düzeyde ifşa edilmiş durumdadır. Buna bağlı olarak, NATO bombardımanını meşrulaştırmaya yönelik girişimlerin çoğunda başka bir yol izlenmiştir. Tipik versiyonlardan biri şöyledir: "Sırbistan, ayrılıkçı Arnavut gerilla hareketini bastırmak amacıyla Kosova'ya saldırdı, ancak bu saldırıda 10 bin sivil öldürdü ve 200 bin insanı Makedonya'ya ve Arnavutluk'a mülteci olarak sürdü. Sırbistan, Arnavutları etnik temizlikten korumak adına hava saldırısı düzenledi, ama yüzlerce Sırp sivil öldürdü. On binlerce kişinin şehirlerden kırsal kesime göç etmesine sebep oldu."⁷ Olayların bu sırayı izlediğini varsaydıysak, bombardıman için bir makul gerekçe yaratılabilir. Ancak kuşku götürmez biçimde, gelişmeler aslında bunun tam tersi yönde bir sıra ve seyir izlemiştir. Bu yöntem medyada sıkça başvurulan bir araçtır; daha önce örneklediği üzere, akademisyenler de buna benzer tutumlar benimseyebilmektedirler.

Fiili gerçeklerin bu biçimde revize edilmesi, başından beri izlenen standart prosedür olmuştur. Daha sonraki tipik örneklerden biri, New York Times'ın dış politika uzmanı Thomas Friedman'ın savaşın sonunda yazdığı şu satırlardır: "Mültecilerin tahliyesi başladığında, Kosova'nın yanlış bir hedef olacağını umursamayıp, bu yüzden sınırlı bir hedef için büyük bir hava savaşına girişmek anlamlı olan tek yoldu."⁸ Friedman'ın bahsettiği "mülteci tahliyeleri", beklendiği üzere "büyük hava savaşı"ndan sonra yaşanmıştı. Yine çok anlaşılır olan, o bildik ters çevirme: Çünkü ortaya böyle bir tablo çıkarılmazsa, devlet şiddetinin savunulması bir hayli güçleşir.

Hep bir ağızdan dile getirilen geriyeye dönük meşrulaştırmalardan biri de, kuvvet kullanımının Kosovalı Arnavutların evlerine dönmelerini mümkün kıldığı iddiasıdır. New York Times editörleri, "Batı, terörün sona erdirilmesi ve Kosova'dan kitlesel göçün durdurulmasında oynadığı rolle gurur duymalıdır," kanaatine varmışlardı. NATO eski Genel Sekreteri Javier Solana da, kendi denetimindeki savaşın başarısını tartışırken şu satırları kaleme alıyordu:

"Hiç kayıp vermeyen NATO kazandı. İnsani bir felaket önlendi. Artık 1 milyon mülteci güvenle evlerine geri dönebilir. Etnik temizlik girişimleri boşa çıkarıldı."

Olayların gerçek sırasını görmezden gelirse büyük bir başarıdır tabii bu. Böyle bir akıl yürütmeye, grotesk ama izlenen politikadan daha az grotesk başka bir seçenek de, Kosovalı Arnavutların barış içinde, gereken ihtimam esirgenmeden önce ülkeyi terk etmelerini sağlamak, sonra da geri dönebilmeleri için Yugoslavya'yı bombalamak olurdu. Böylece Kosovalılar, NATO bombaları altında sürülürken başlarına gelenden daha az acı çekmiş olurlardı.

Sıkça gündeme getirilen bir başka geriyeye dönük meşrulaştırma ise, etnik temizliğin bombardımandan önce başladığıdır. Clinton yönetiminin Ocak 2000'de yinelenen resmi versiyonunu hatırlayalım: "21 Mart'ta KGM gözlemcilerinin geri çekilmesinden bir gün sonra, Sırp güçleri 'At Nalı Operasyonu' adı altında büyük bir saldırı başlattılar." Cambridge Üniversitesi hukuk profesörü Marc Weller'in Kosova'yla ilgili belgeler seçkisinin giriş bölümünde, kendisinin kuvvetle

⁷ Daniel Williams, "No Exit for the Chechens," IHT-Washington Post (bundan sonra WP diye anılacaktır) Service, 30 Ekim 1999.

⁸ NYT, 4 Haziran 1999.

desteklediği NATO bombardımanının uluslararası hukukun açık bir ihlali olduğu, ancak iddia ettiği "insani müdahale hakkı" temelinde meşruluk kazanabileceği yönündeki savunusu da bu çabalara başka bir örnektir. Bu meşrulaştırma, Yugoslavya'nın "Kosova meselesinin ayrıntılı biçimde halledilmesinin, insani açıdan büyük aciliyet taşıyan bir duruma yol açacak koşullar yaratacağını kabul etme"yi [Rambouillet ultiyatomu] reddettiği varsayımına dayanmaktadır. Ancak olaylar, "NATO'yu buna vevap vermek zorunda kalmaktan kurtarmıştır," diyordu Weller: Yani bu olaylar, "bombardıman başlamadan önce, kitlesel ve önceden planlanmış, bir noktada bütün bir etnik arnavut nüfusunu göç ettirilmesi gibi görünen bir zorla göç kampanyasının başlaması"na denk düşmektedir.⁹

Daha önce de tartıştığımız üzere, bu meşruiyet aracının birkaç sorunu vardır. Öncelikle, belgelerde bu ciddi fiili iddiaların kanıtı olabilecek nitelikte bir kayıt yoktur. Hatta bu belgeler, (ortaya çıkarmaya yönelik büyük çabaya karşın ortada hiçbir kanıt olmadığı düşünülürse) bu iddiaları yalanlamaktadır. Bombardımanın meşruluğunu kesinleştirdiği iddiasıyla sunulan ABD hükümet belgeleri ve Weller'ın derlediği Kosova'dan tahliye edilme sürecinin bombardımandan önce başladığı, daha sonra bir biçimde anlaşıldı diyelim; oysa bu bile, kuvvet kullanımına başvurmayı, en basit mantıkla dahi pek meşrulaştırmamaktadır. Ayrıca, yine daha önce tartışıldığı üzere, tahliyenin başlayacağı bombardımandan önce bilinse bile (nedense bu bilgiler de esrarengiz biçimde kayıptır), tahliyenin devamını bekleyip sürülen insanların yurtlarına güvenli biçimde geri dönmesi amacıyla bombardımana başlamak daha tercih edilir olabilir; grotesk ama yapılandırılmış daha az grotesk bir tercih. Üçüncüsü, NATO komutanı Clark bombardımanın başlangıcında "tamamen öngörülebilir" bir sonuç olarak niteliği etnik temizliği önlemenin NATO'nun planlarına dahil olduğunu reddetmiş, ayrıca "At Nalı Operasyonu"na, hatta böyle bir planın varlığına dair hiçbir bilgisi olmadığını söylemiştir. Dördüncüsü, gözlemcilerin bombardımana hazırlık çerçevesinde çekilmesini takiben, belgelere girmemiş "büyük bir saldırı" düzenlendiyse bile, bu saldırı da NATO'nun kararlarını meşrulaştırmaya yetmez. Ancak eldeki kanıtlar ışığında, büyük bunlar soyut sorunlardır ve sadece savaşı meşrulaştırmaya yönelik çabaların boşuna olduğunun bir göstergesidir.

Mart 1999'da daha az grotesk seçeneklere başvurmak mümkün müydü? Elbette ki bunu kanıtlama yükümlülüğü, devlet şiddetini savunanların omuzlarındadır; tabii ki ağır bir yükür bu ve şimdiye kadar bu yükü taşımaya yönelik ciddi bir girişimde bulunulmamıştır. Fakat şimdi bunları bir kenara bırakıp, muhtemel seçenekleri gözden geçirelim.

Gazeteci Eric Rouleau'nun gündeme getirdiği ciddi sorulardan biri, "Sırbistan'ın katliamlarının, müttefiklerin Kosovalıları soykırımdan kurtarmak amacıyla diplomatik süreci kesmelerini gerektirecek boyutlar"a ulaşmış olmasıdır. Rouleau, "AGİT'in KGM heyetinin Kasım ayından Kosova'dan çekilmelerine kadar geçen süre zarfındaki gözlemlerini aktardıkları raporu yayımlamaya yanaşmaması, sadece ve sadece bu iddianın gerçekliğine dair şüpheleri arttırmaya yaramaktadır," demiştir.¹⁰ Daha önce de belirtildiği gibi, Dışişleri Bakanlığı raporları ile Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin iddianameleri, iddiayı destekleyecek anlamlı veriler içermemektedir. Her iki belgede de bombardımanı meşrulaştırılmaya çalışıldığından, bu hiç de önemsiz diye atlanabilecek bir gerçek değildir.

Peki, Rouleau'nun bu yazısından sonra yayımlanan AGİT raporunda görülen tablo nasıldır? Belirttiğimiz gibi, rapor bu iddiayı desteklemeye yönelik herhangi bir çabayı yansıtmadığı gibi bu mühim dönemle ilgili olarak da pek az bilgi içermektedir. Rapordaki atıflar, KGM'nin Fransız üyesi Jacques Prod'homme'un ifadelerini doğrulamaktadır. Rouleau, Prod'homme'un ağzından, "KGM'nin savaştan önceki ay boyunca İpek bölgesinde serbestçe dolaşabildiğini; ne kendisinin ne de meslektaşlarının sistematik baskı olarak tanımlanabilecek bir gelişmeye tanık olduklarını, ne toplu ne de bireysel katliamlara, ne evlerin yakılmasına ne de göçe rastladığı" aktarmıştır. KGM ile başka gözlemcilerin raporlarının AGİT raporundan çıkarılmış olması, daha önce belirttiğimiz gibi, bu iddianın daha belirgin biçimde çürütülmesini doğrulayan bir göstergedir.

Bu iddia, NATO'nun öne sürdüğü tezin kilit noktası olmasına karşın, NATO'nun savunusunda başı çeken isimlerden Marc Weller'ın dahi farkına vardığı gibi, baştan sona dayanaksızdır. Bu iddiayı kanıtlama yükünün de kuvvet kullanımına başvurulmasını meşrulaştırmak

⁹ *International Documents*, 33.

¹⁰ Eric Rouleau, *Le Monde diplomatique*, Aralık 1999.

için iddiayı ortaya atanların omuzlarında olduğu bir kere daha vurgulanmalıdır. Kuvvet kullanımı için gerekli koşullar ile kanıt olarak ileri sürülen koşullar arasında çarpıcı bir uyumsuzluk vardır. İlgili başka kanıtlara, örneğin askeri komutanın ifadelerine baktığımızda, buna "çelişki" demek daha doğru olacaktır.

Diyelim ki, gözlemciler, bombardıman hazırlıkları çerçevesinde Kosova'dan çekilmediler ve diplomatik kanallarla çözüm arayışı sürdürüldü. Acaba bu seçenekler işe yarayabilir miydi? Daha kötü ya da daha iyi sonuçlara yol açmaları mümkün müydü? NATO bu tür ihtimaller değerlendirmeyi hiç dikkate almadığı için, böyle soruların cevabını maalesef bilemiyoruz. Ama en azından, bilinen gerçekleri değerlendirip, bunların ne anlama geldiği üzerine kafa yorabiliriz.

Mesela KGM daha da güçlendirilip bölgede bırakılabilir miydi? Bu yol mümkün görünüyor. Özellikle de Sırp Ulusal Meclisi'nin misyonun çekilmesini derhal kınamasına bakılırsa. Raporlarda belirtildiği üzere, KGM'nin çekilmesinden sonra katliamlarda gözlemlendiği belirtilen artışın, misyon görevine devam etse de gerçekleşeceğine dair hiçbir sav ileri sürülmemiştir. Bu artışın, gözlemcilerin çekilmesiyle işareti verilen bombardımanın beklenen sonucu olması bir yana, NATO başka barışçıl çözüm çabalarına da girmemiş, ciddi bir yaptırım rejiminin ana unsuru olan petrol ambargosu bile bombardımandan sonra gündeme getirilmiştir.

Yine de asıl önemli sorun, diplomatik seçeneklerle ilgilidir. Bombardıman arifesinde diplomatik açıdan iki öneri gündemdedeydi. Bunlardan biri, Sırbistan'a bir ultimatom olarak sunulan Rambouillet anlaşmasıydı. İkincisi de, Sırbistan'ın 15 Mart'ta formüle ettiği "Yenilenmiş Anlaşma Taslağı" ile Sırp Ulusal Meclisi'nin 23 Mart tarihli kararlarına yansıyan resmi sonuç belgesi.¹¹ Kosovalıları korumaya yönelik ciddi bir kaygı olsaydı başka seçenekler de gündeme gelebilirdi. Mesela dönemin Sırp Kökenli Yugoslavya Devlet Başkanı Dobrica Cosiç'in 1992-1993 tarihli "Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak 'Sırp ceplerine' bölünmesi"¹² gibi bir önerisi dikkate alınabilirdi. O zamanlar İbrahim Rugova liderliğinde bağımsızlığını ilan eden ve bir paralel kabine kuran Kosova Cumhuriyeti bu teklifi reddetmişti. Ancak bu öneri, 1999 başında farklı koşullarda masaya oturmak için gerekli zemini yaratabilirdi. Ama şimdi Mart ayı sonunda ortaya konan iki resmi konumu değerlendirelim: Rambouillet ultimatomu ile Sırp Çözümü.

Kablolu yayınlarda şöyle bir duyurulup geçen Sırp Ulusal Meclisi'nin kararı, fiilen bir sır olarak kalmıştır. İçeriği şöyle dursun, varlığı dahi pek öğrenilememiştir. AGİT gözlemcilerinin çekilmesini kınayan ve "Kosova'ya geniş kapsamlı bir özerklik veren, bütün etnik cemaatlerin tam eşitliğini gözetken, Sırbistan Cumhuriyeti ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı bir siyasal anlaşmaya varmaya yönelik" bu karar BM ile AGİT'in müzakerelerde diplomatik bir çözüme yardımcı olması çağrısında bulunuyordu. Karar ayrıca, "Kosova'daki tüm ulusal cemaatlerin üzerinde uzlaştığı ve kabul ettiği özyönetimi belirleyici siyasal anlaşma"yı uygulamak için; "çapı ve nitelikleri" daha sonra belirlenecek "uluslararası bir gücün varlığı" ihtimaline de dikkat çekmekteydi. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin "Rambouillet'de varılan uzlaşmayı uygulamak üzere Kosova'ya yerleştirilebilecek uluslararası gücün çağını ve niteliklerini tartışma"ya razı olduğu 22 Şubat'ta görüşme masasına oturacak heyetlere resmen iletilmişti ve bu, aynı gün, bir basın toplantısıyla Yugoslavya Federal Cumhuriyeti tarafından da duyuruldu.¹³ Tabii bu öneriler kapsamlı bir değerlendirmeye bile alınmadığından ve bir sır olarak kaldığı için, herhangi bir ciddiyet taşıyıp taşımadıklarını bilmiyoruz.

Tüm dünyaya "barış taslağı" olarak lanse edilen Rambouillet ultimatomunun da kamuoyundan saklanmış olması, belki bundan daha çarpıcı bir gerçektir. Özellikle de "görüşmelerin sonlarına doğru ortaya atılan, NATO askerlerine Yugoslavya toprakları içerisinde dolaşma serbestisi verecek olan düzenlemeler" (Berry Posen) dikkate alındığında; Michael McGwire bu düzenlemeleri "açıkça kabul edilemez olan bir egemenlik kaybı"ni öngören "ölümcül madde" olarak niteliyordu. NATO eski Genel Sekreteri, dönemin Lahey Yugoslavya Barış Konferansı Başkanı Lord Carrington'a göre ise, bu madde, Milošević'in "NATO'ya Yugoslavya'yı NATO örgütlenmesinin bir parçası gibi kullanma izni vermesi"ni gerektirmekteydi.¹⁴ Rambouillet, konferansının büyük bir bölümü

11 İlk belge hakkında bkz. *International Documents*, 480 nolu dipnot. Her iki belge ve bunların medyada aktarılışıyla ilgili olarak bkz. NMH, 106 nolu dipnot.

12 Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo* (New York: Columbia University Press, 1998).

13 Daha fazla ayrıntı için bkz. NMH, 108 nolu dipnot; *International Documents*, 470; Mark Littman, *Kosovo: Law and Diplomacy*, Politika Araştırmaları Merkezi, Londra, Kasım 1999.

14 Barry Posen, "The War for Kosovo," *International Security*, 24.4, İlkbahar 2000; MccGwire, a.g.y.

karanlıkta kalmış olsa da, öyle görünüyor ki bu düzenlemeler, Sırbistan'ın temel siyasi önerileri kabul etmesinden sonra ortaya atılmış ve böylece Belgrad'ın anlaşma paketini reddetmesi sağlanmıştır. Lord Carrington ve strateji uzmanlarına göre, anlaşma metninin uygulamaya ilişkin ekler bölümünde yer alan bu "ölümcül madde", NATO'ya hava sahası ve karasuları dahil serbest ve sınırsız geçiş ve erişim hakkı" tanıyordu; NATO güçlerine hiçbir sınırlama, hiçbir yükümlülük getirilmeyecekti; bu güçler, ülke yasaları ya da makamlarının ya da kim olurlarsa olsunlar "NATO emirlerini uygun olan bütün araçlarla öncelikli biçimde yerine getirmeleri gereken o ülke yönetiminin yargısına tabi olmayacaktı" (Ek B).

Robert Fisk, bu önerilerin yer aldığı ek bölümünün Rambouillet ve Paris müzakerelerini izleyen gazetecilere gösterilmediğini yazıyor. "Sırlar, Paris müzakereleri sırasında 18 Mart'ta Yugoslav Büyükelçiliği'nde alelacele düzenlenen son basın toplantısında bu maddeyi kınadıklarını söylediler." Müzakerelere katılan Sırp muhalifler, bu koşulların kendilerine Paris'teki görüşmelerin son gününde sunulduğunu, Rusların bunu bilmediğini ifade ediyorlar. Bu ek bölüm, Britanya'da Avam Kamarası'na da ancak 1 Nisan'da, bombardımanın başlamasından tam bir hafta sonra, parlamentonun tatile girdiği ilk gün sunulmuştu.¹⁵

Bombardımanı takiben başlayan görüşmelerde ise NATO bu taleplerden de, Sırbistan'ın karşı çıktığı başka maddelerden de tamamen vazgeçecekti. Nihai anlaşmada bunların sözü bile edilmiyordu kuşkusuz. Bunun için Fisk soruyordu: "NATO'nun son dakika talebinin gerçek amacı neydi? Bu bir Truva atı manevrası mıydı yoksa? Barışı kurtarmak için miydi? Yoksa sabote etmek için mi?" Bu tür soruların cevabı ne olursa olsun, NATO müzakerecileri eğer Kosovalı Arnavutların akıbetinden endişe duyuyor olsalardı, diplomasinin NATO'nun en tahrik edici ve alenen alakasız taleplerinin geri çekilmesi için değil, bu taleplerin güçlendirilmesi halinde bir işe yarayıp yaramayacağını anlamak için çalışırlardı.

McGwire NATO'nun gerekçelerini yeniden kurarken, "eldeki kanıtlar, Rambouillet'nin başarısızlık için düzenlendiği yönündeki yaygın kanıyı güçlendiriyor," diyordu. Salt anlaşma taslağındaki "ölümcül madde" yüzünden değil, "NATO heyetinin BM'ye herhangi bir göndermede bulunmaktan bile isteye kaçınması; operasyonun sadece NATO şemsiyesi altında, NATO liderliğinde ve NATO askerleriyle yürütülmesindeki ısrarı" yüzünden de. Belirtilen bu son taleplerin akıbeti gerçekten öğreticidir. Haziran'daki nihai barış anlaşmasında ve bunları onayan BM Güvenlik Konseyi kararında da bu talepler yer almaz. ABD, başta imzaladığı dökümanları görmezden geleceğini ve resmen hükmünü yitirmiş Rambouillet şartlarında ısrar edeceğini açıkça ortaya koymuşsa da, en azından bu talepler bu belgelere resmen yansımamıştır.

McGwire, "'ölümcül madde' daha sonra iddia edildiği üzere maksatsız bir 'taslak hatası' olsaydı, bu kolayca düzeltilebilirdi," diyor ve şöyle ekliyordu: "Dolayısıyla, açıkça kabul edilemez olan bu maddenin oraya bilerek konulduğunu düşünmek yersiz kaçmaz." Resmi olarak istihbarattan sorumlu olan Britanya Savunma Bakan Yardımcısı Lord Gilbert'ın sözleri de McGwire'in bu düşüncesini doğruluyordu. Lord Gilbert, Seçilmiş Savunma Komisyonu'nda yaptığı konuşmada, "İttifak güçlerinin Milošević'i savaşa zorladığı"ni iddia etmişti. Gilbert komisyona, "Sanıyorum NATO içinde belli kişiler savaş için fırsat kolluyor," demişti. "Bence Rambouillet'de Milošević'e sunulan koşullar kabul edilemez niteliktedir. Bunları kabul etmesi nasıl beklenebilir? Bu tam bir tuzak." McGwire bunun gerekçesinin, "50. yıldönümünde NATO'nun sorunlarla yakından ilgilendiğini göstermesinin önemi" ve Kosova krizinin belli bir BM düzenlemesine bağlı kalmadan hareket etme hakkını yaratmaya yönelik bir fırsat sunması" olduğunu söylemektedir. Tam manasıyla kendinden menkul "uluslararası topluluk" dışındaki çevrelerde, o tarihten beri kınanan "fırsat" yaklaşımı işte en çıplak haliyle burada ortaya çıkmaktadır. McGwire'a göre bir başka amaç da, inatçılığı yüzünden "Milošević'i küçük düşürmek ve cezalandırmak"tı. Daha önce belirttiğimiz gibi, bu görüşler, doktriner anlamda "NATO'nun güvenilirliği" kapsamına giriyordu.¹⁶

Doktriner anlamda, "NATO'nun güvenilirliği" ABD'nin güvenilirliği anlamına gelir. "Washington'ın tercihini kuvvet kullanımından yana yapması" ve özellikle de Albright'ın savurduğu "savaş tehditleri", bombardıman öncesinde öbür NATO ülkelerini derinden rahatsız etmişti; ama

¹⁵ Robert Fisk, *Independent*, 26 Kasım 1999; Littman, a.g.y.

¹⁶ McGwire, a.g.y., Patrick Wintour, "War strategy ridiculed," *Guardian*, 21 Temmuz; Reuters, "British minister slams Kosovo war strategy," *Financial Times*, 21 Temmuz 2000.

"ABD yetkilileri, bu katı çizgiden dolayı özür diler bir hava içine girmediler."¹⁷ McGwire ayrıca, ABD'nin diplomasiden çok kuvvet kullanımına öncelik vererek, "AGİT rotası" yerine NATO'yu tercih etmesini; herhangi bir uzlaşmazlık ortaya çıktığında ABD'nin Britanya'lı ortağının da nispeten avantajlı olduğu şiddet mecrasına doğru kaydığında, Avrupa'nın rolünün ciddi biçimde azalmasını da tartışmaktadır. Meselenin çözümünün NATO'ya havale edilmesi, beraberinde bu sonucu getirmektedir. McGwire ne diplomasinin ne de "daha az tehditkâr" bir kuvvet kullanımının "ABD tarafından kabul edilebilir bulunduğu"nu söylüyor. Kısmen ABD çok taraflılıktan hoşlanmadığı, kısmen de BM'yle ilişkileri düşmanca olduğu için. Ama aynı zamanda, "kendi otoritesine meydan okuyacak Avrupa çapında bir güvenlik yapılanmasının oluşumunu engelleme"ye de kararlı olduğu için, ABD'nin gözünde böyle bir şey kesinlikle kabul edilemez niteliktedir. Washington'ın amacı, siyasal açıdan "NATO'nun pazılarını şişirirken, örgütün işe yaramaya devam ettiğini ve geleceğe yönelik bir potansiyel taşıdığı"ni göstermektir. McGwire, "Şimdi sopa yöntemi benimsenmiş, havuç yönteminden vazgeçilmiştir," diyor ve şunları ekliyordu: "Daha uzun vadeli ve önemli olan iç savaştan kaçınma hedefi, kendisinden talep edilen karşı çıkan Miloşeviç'i cezalandırma yoluyla NATO'nun güvenilirliğini güçlendirmeye öncelik tanımalıdır." Bunun "dünyanın istikrarsız unsurları"na yönelik bir başka uyarı olduğu söylenebilir.¹⁸

Rambouillet'deki ABD ve Britanya heyetlerinin başkanları, "ölümcül madde" ve aşırıya kaçan başka taleplerle ilgili sorularla karşılaştıklarında, bu düzenlemelerden vazgeçmeye razı olduklarını, ama Sırpların bunu reddettiğini söylediler. Fakat pek güvenilir bir iddia değildir bu. Doğru olsaydı eğer, ABD ve Britanya'nın bu gerçekleri kamuoyuna açıklamamalarını gerektirecek hiçbir engel olmazdı. Ayrıca bu iddia, eleştirel gözlerin "açıkça kabul edilemez" (McGwire) nitelediği bu taleplerin NATO tarafından gereksiz addedilip bombardımanın başlamasını takiben hemen geri çekildiği gerçeğini de açıklamaz.

Bombardımanı hararetle savunanlar da buna benzer iddialarda bulunmuşlardır. Marc Weller'in Rambouillet'ye dair yorumu bu noktada önemli örneklerden biridir.¹⁹ Weller, 23 Şubat tarihli Taslak Anlaşma'ya atıfta bulunarak, "anlaşmayla birlikte yayınlandığı"ni söylediği uygulamaya ilişkin eklerle ilgili "abartılı iddialar"ı saçma bulur. Bu eklerin yayınlanmış olduğu, "yayınlanma"nın dar anlamıyla, teknik açıdan doğru olabilir ancak, oysa Weller asıl noktayı gözden kaçırmaktadır. Açıkçası bu ekler, konumuz açısından son derece önemlidir. Bu yüzden Rambouillet ve Paris müzakerelerini izleyen gazetecilerin ya da görüldüğü üzere Britanya parlamentosunun neden bu düzenlemelerden haberdar edilmediğinin açıklanması gerekir. Weller, o "meşhur Ek B'nin "KFOR'un (planlanan NATO işgal gücünün) statüsüne ilişkin standart koşulları" ortaya koyduğunu söyler. McGwire ise "doğru ama yanıltıcı" bulur bunu; "Mesele coğrafi bir meseleydi ve BM prosedürüne göre, ekteki uygulama koşullarının Kosova'yla sınırlı olması, Yugoslavya'yı kapsamaması gerekirdi."²⁰ Gerçekten de böyle olmuştur; bu koşullar bombardımanın başlamasını takiben NATO'nun rızasıyla, NATO tarafından geri çekilmiştir. Ayrıca bu ek, Haziran 1999'da Kosova'ya giren güçler açısından da geçerli olmamıştır. Oysa bu güçler, Rambouillet'de kararlaştırılardan daha büyüktür ve bu yüzden kuvvet statüsü anlaşmasını daha fazla gerektirmektedir. Açıklanmamış bir başka şey de, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin 23 Şubat tarihli taslağa 15 Mart'ta verdiği cevaptır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin cevabında, anlaşma taslağı ayrıntılı biçimde kısım kısım incelenip, kapsamlı değişiklikler, eklemeler ve çıkarmalar önerilmekte, ancak Weller'ın da dediği gibi, taslağın en önemli kısmı ve devam etmekte olan Paris müzakerelerinin konusu olan uygulamaya ilişkin eklerden bahsedilmektedir. Weller'ın ifadeleri ancak şüpheyle karşılanabilir. Şimdilik bu meselelerin hepsi kalın bir sis perdesinin arkasındadır.

Fakat belgeler, meselenin peşine düşmeyi seçen medya kuruluşlarının elinin altındaydı. NATO'nun Yugoslavya'yı işgal etmesi talebi (aşırıya kaçan ve alenen alakasız olan bu talep) ABD'de ilk kez 26 Nisan'daki bir basın toplantısında, konuyla ilgili bir soru üzerine dile getirildi, fakat çabucak geçiştirildi ve arkası da gelmedi. Ancak kamuoyunun bilgisi ve demokratik tercihten uzak düşer düşmez, bu taleplerle ilgili gerçekler de anlatılmaya başlandı. 3 Haziran tarihli bir anlaşmanın duyurulmasından hemen sonra, basın, "ya kabul et, ya da çek git" diyen Rambouillet ultimatomunun, "tamamıyla NATO'ya bağlı bir gücün herhangi bir yasal süreçten bağımsız olarak

17 Kevin Cullen, "U.S., Europeans in Discord over Kosovo," *Boston Globa* (bundan sonra BG diye anılacaktır), 22 Şubat 1999.

18 MccGwire, a.g.y.; bkz. bölüm 1, s. 7-8, 41-42.

19 Weller, *International Documents*, 411. Belirttiğimiz gibi yorumlar pek gizlenmemiş savunulardır.

20 MccGwire, a.g.y.

Yugoslavya'da istediği yere gitmesine izin verilmesi"ni ve "NATO askerlerinin sadece Kosova'da değil, Yugoslavya'nın tamamında serbest dolaşım hakkına sahip olması"ni öngören önemli pasajlarıyla ilgili sorular sormaya başlayacaktı.²¹

78 gün süren bombardıman boyunca müzakerelere devam edilmiş ve her iki taraf da çeşitli tavizler vermiştir. ABD'de bu tavizler, Sırbistan'ın bombardıman altında bulunduğu alanlar ya da teslim bayrağını çekmesi olarak değerlendirilmiştir. 3 Haziran'daki barış anlaşması, Mart sonunda masaya konan iki resmi öneri arasında sağlanan bir uzlaşmaydı. NATO, Mart'taki müzakerelerin son dakikada çökmesine neden olan ve bağımsızlık referandumunu çağırması olarak yorumlanan dil de dahil olmak üzere, ifrata kaçan bütün taleplerinden vazgeçti. Sırbistan "NATO'nun ciddi bir katılımında bulunduğu uluslararası bir güvenlik gücünün varlığı"ni kabullenmeye ikna oldu. Barış anlaşmasında ve anlaşmayı onaylayan 1224 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararında NATO'ya yapılan tek atıf buydu. Belirttiğimiz üzere, NATO'nun, imzaladığı kağıtlardaki birtakım karalamalara uymaya hiç niyeti yoktu. Nitekim vakit geçirmeden Kosovanın NATO komutası altında işgalini uygulamaya koyup, resmi anlaşmanın koşullarının yerine getirilmesinde ısrar eden Sırbistan ile Rusya'yı dize getirmek için bombardımana başvurarak bu karalamaları ihlale girişti. Medya ve birçok köşe yazarı, sözcükleri yanlış kullandıklarını pek akla getirmeksizin, kadim teamülleri tekrarlayarak NATO'yla aynı telden çaldılar. Yine teamüle uygun olarak, en güçlü devletin bazı formaliteleri, örneğin kabul ettiği anlaşmaları çiğnemeyi terih etmesi halinde geçerli olacak normlar uyarınca bu mesele de tarih sayfalarından silinip gitmişti.²²

Sırbistan ile Rusya hile yoluna başvurup resmi anlaşmaların koşullarının yerine getirilmesinde ısrar ederlerken, NATO uçakları Miloşević'e muhalefetin yoğun olduğu Novi Sad ile Pančevo'daki rafinerileri 7 Haziran'da bombalayarak onları dize getirmişti. New York Times'ın 14 Temmuz tarihli nüshasında çıkan, Sırbistan'daki ekonomi ve sağlığa ilişkin ağır koşulların anlatıldığı bir haberi, ortalığa zehirli gaz bulutları saçarak alev alev yanan Pančevo rafinerisinin görüldüğü bir fotoğraf süslüyordu. Kablolü yayınlarda izlenmiş olsa da, bombardımanın kendisinden bahsetmeye ise tenezzül edilmemişti nedense.²³

Miloşević'in Mart ayında varılan anlaşmanın koşullarını değiştirmeye çalıştığı savunulmuştur. Tarihi kayıtlar bu görünüşü kuvvetle destekler, üstelik NATO'yla ilgili olarak da aynı sonuca varılabileceği görülür. Sadece bu vakada değil, resmi anlaşmaların çeşitli dönem ve koşullarda zora başvurularak çiğnenmesi, büyük güçler açısından âdeta bir kanundur.²⁴ Gecikmiş olarak anlaşıldığı üzere, mevcut belgelere göre, "Rambouillet konferansında Miloşević'e sunulan Amerikan diktası yerine Mart'ta bir dizi ciddi müzakereye başlanması; Kosova'ya Arnavut ve Sırp sivilleri koruyabilecek güçte geniş çaplı bir gözlem gücü konuşlandırılması imkân dahilinde olmuştur."²⁵

En azından buraya kadar her şey gayet açıktır. NATO henüz tamamen tüketilmemiş diplomasi tercihinin reddetmeyi beklendiği üzere Kosova'lı Arnavut'lar açısından feci sonuçlar doğuracak olan askeri bir harekâta girişmeyi kendi tercihiyle benimsemiştir. Sırbistan'ın sivil ekonomisinin savaş yasalarını ciddi biçimde ihlal eden askeri harekâtlarla yıkılması dahil olmak üzere, bu sürecin sonunda ortaya çıkan başka sonuçlar Batı'da pek az ilgi uyandırmıştır.

Savaş sırasında bu mesela eski Yugoslavya için Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin gündemine de getirilmiş, ancak mahkeme bu davanın görülmeyeceğini duyurmuştur. Altyapıyı hedef alan, sivil nüfusu terörize etmeye yönelik geniş çaplı ölümcül saldırılar ya da NATO'nun Sırbistan devlet televizyonunu ve radyosunu bombalayıp 16 gazetecinin ölümüne neden olması gibi vakalar bile mahkeme gündemine alınmamıştır. NATO sözcüsü David Wilby'nin günde altı saat Batılı kaynakların haberlerini yayınlamış olsa bile devlet televizyonu ve radyosunun bombardımanında hedef alınmayacağı yönündeki beyanının ardından, Pentagon da buraların "propaganda amacıyla kullanıldığı" gerekçesiyle bombalandığını açıklamıştır. Mahkeme, Wilby ve

21 Steven Erlanger, *NTY*, 5 Haziran; Blaine Harden, *NYT*, aynı gün imalı bir gönderme; Guy Dinmore, *Financial Times*, 6 Haziran 1999. Daha fazla ayrıntı için bkz. *NMH*.

22 Değerlendirme ve daha önceki gelişmeler için bkz. *NMH*, 114 ve 124 nolu dipnotlar.

23 Kablolü yayın kanalları, 7,8 Haziran 1999. Chris Hedges, "Serbian Town bombed by NATO Fears Effects of Toxic Chemicals," *NYT*, 14 Temmuz 1999. Ayrıca *Los Angeles Times* (bundan sonra *LA Times* diye anılacaktır), 6 Temmuz 1999.

24 ABD'nin yakın dönemdeki sicili için bkz. *NMH*, 114 nolu dipnot.

25 Başyazı, "Kosovo without illusions," *BG*, 9 Aralık 1999.

başkalarının açıklamalarına göndermede bulunarak, Sırp TV'si ve radyosuna yönelik saldırının "çalışma gerekçesi olan propaganda amacı sebep gösterilerek meşrulaştırılması"nın "çelişkili" bulmuştur. Yine de NATO'nun bu saldırıyı TV ve radyo istasyonunun "çifte kullanımı" (askeri amaçlarla da) ihtimaline bağlayarak meşrulaştırılmasını kabul etmiştir. Gazetecileri Koruma Komisyonu, her yıl yayınladığı öldürülen gazeteciler listesine, gazeteci değil propagandacı oldukları gerekçesiyle Sırp kurbanları almayı reddetmiştir. Medyanın bağımsızlığını gözetmekle yükümlü olanlar da bu yargıyı hiçbir yorum yapmadan kabullenmişlerdir.²⁶

Mahkeme kendi bağımsızlığını da kuvvetle savunmuştur. Ancak başkaları, NATO sözcüsü James Shea'nın Mayıs 1998'deki basın toplantılarında NATO'nun yargılanabilirliğine yönelik sorulara verdiği cevapları çarpıtma eğilimindedir. Shea bu sorulara, "NATO, mahkemenin dostudur. Mahkemenin kurulması için kaynak aktarımında bulunmuştur; biz önde gelen finansörleriz," cevabını vermiştir. Shea, savcının sadece "Yugoslav milliyetinden vatandaşlar" hakkında suç duyurusunda bulunacağından "emin"dir.²⁷

New York Times'ın Balkanlar muhabiri David Birder'a göre, mahkemenin, "Fırtına Operasyonu İddianamesi" başlıklı, Washington'ın "ABD basını ve kongresinde tamamen ilgisizlikle karşılanan" desteğiyle Ağustos 1995'te Krajina'da 200 bin Sırp'ı süren Hırvat güçlerin işlediği savaş suçlarını inceleyen 150 sayfalık dava dosyasını rafa kaldırmış olmasının da aynı gerekçelere dayandırılmış olması pek muhtemeldir.²⁸

NATO işgal güçleri (KFOR) ve BM heyetinin gelişi Kosovalıların acılarını dindirmeyecekti ama. Bombardıman için gerekli milyarlarca dolar hemen bulunmuş olsa da, savaştan beş ay sonra ABD, BM'nin sivil operasyonlarının başlangıç maliyeti olan 37.9 milyon doların tek kuruluşunu bile ödememişti. Kasım ayına gelindiğinde "ABD Yurtdışı Afetlere Yardım Bürosu" Kosova'da kışı geçirmeye yönelik konut programı için "dayanıklı malzemeler dağıtmaya henüz başlamamıştı, sadece kereste sağlıyordu." BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve AB'nin ve AB'nin insani yardım örgütü ECHO da "gecikmek ve ileri görüşlü olmamak"la suçlanmaktaydı. Bu duruma içerleyen bir BM yetkilisine göre, örgütün o günkü bütçe eksiği "yarım günlük bombardımandan 'maliyeti'ne bedeldi." Bu yardım kotarılamazsa "Kosova misyonu başarısızlığa uğrayacak", "Miloşeviç'in ekmeğine yağ sürülecekti." Batı hükümetlerinin Kasım'daki yardım konferansı, Kosova'daki BM misyonunun bütçesine 88 milyon dolarlık bir katkıyı kabul etmişti, bir sonraki yılda yeniden inşa için 1 milyar dolar sözü vermişti. NATO içinde ihalelerin nasıl paylaşılacağı konusunda sürüp giden anlaşmazlığa bir çare bulunursa eğer, ihaleye giren özel şirketlerin cebine akacak kamu fonlarıydı bunlar. Aralık ortasında BM yine, öğretmenler, polisler ve diğer memurların maaşları için fon ricasında bulunacaktı, ama bu da nafile bir çabaydı. Üç ay sonra BM Misyonu'nun başkanı, misyonun "bir ayağının çukurda" olduğunu açıklayacaktı. Haziran 2000'de ise Temsilciler Meclisi ve Senato Tahsisat Komisyonu, "Kosova ve Doğu Timor'da muhtemel masraflar için 107 milyon dolar kaynak ayrılması talebini reddetmişti."²⁹

Washington, kara mayınlarından daha da ölümcül olan, Kosova'nın her köşesine dağılmış,

26 Barbara Crosette, "UN War Crimes Prosecutor Declines to Investigate NATO", NYT, 3 Haziran 2000. NATO'nun suçlarıyla ilgili olarak bkz. Uluslararası Af Örgütü, NATO/Federal Republic of Yugoslavia: 'Collateral Damage' or Unlawful Killings, Haziran 2000; Robert Fisk, "NATO 'deliberately attacked civilians in Serbia", Independent, 7 Haziran; Steven Erlanger, "Rights Group Says NATO Bombing in Yugoslavia Violated Law", 8 Haziran 2000. Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin, NATO'nun, yerel insanların itham edildiği ve hüküm giydiği suçları genelde aşan suçlardan muaf tutması hakkında bkz. Robert Hayden, "Biased Justice": Humanrightsism and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia", Pittsburgh Üniversitesi Şubat 2000. David Wilby, TV-radyo, bkz. Uluslararası Af Örgütü, Hayden. NATO'nun Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne yönelik bombardıman kampanyasını incelemek üzere kurulmuş komisyonun Savcı'ya son raporu. Gazetecileri Koruma Komisyonu (CPJ), bkz. Hayden; James Boylan, "Book Reports", Columbia Journalism Review, Mayıs-Haziran 2000. Genel olarak mahkeme hakkında bkz. Christopher Black ve Edward Herman, Z Magazine, Şubat 2000.

27 James Shea, 16, 17 Mayıs, akt. Hayden, a.g.y.

28 David Binder, "The Role of US in the Krajina Issue", a.g.y. (23. not). Sızdırılan ve unutulmuş iddianame hakkında bkz. Ray Bonner, "War Crimes Panel Finds Croat Troops 'Cleansed' the Serbs", NYT, 21 Mart 1999.

29 NYT, 6 Ekim; Carlotta Gall, "Thousands of Kosovars, After Many Pledges Still Await Winter Aid", IHT-NHY, 3 Kasım; Steven Erlanger, NYT, 23 Kasım ve Barbara Borst, "Retired officers pushing to aid Serbian cities", BG, 19 Ekim; AP, "UN official begs for aid for mission in Kosovo", BG, 17 Aralık 1999. Steven Erlanger, "UN's Kosovo Chief Warns that Mission is 'Barely Alive'", NYT, 4 Mart 2000. Barbara Crosette, "Washington Takes a Blast from Its Envoy At the UN", NYT, 21 Temmuz 2000. Komisyonlar ayrıca 2001'de barış gücü için 738 milyon dolarlık toplam bütçe talebini de 500 milyon dolara düşürerek karşılanmasını öngördüler. ABD, Sierra Leone'de barış gücü operasyonlarının genişletilmesini öngören Kofi Annan'ın önerisine cevaben Britanya tarafından desteklenen Güvenlik Konseyi kararının uygulanmasını önledi.

patlamamış msket bombalarının imhazı için ABD'li silah uzmanlarını göndermeyi bile reddediyordu: "Bu iş, genelde Arnavutlardan kurulu, maddi yetersizlikler içinde sivil ekiplerin eline bakıyor." BM'nin sivil mayın temizleme ekibinin başkanı olan Yeni Zelandalı albay, "NATO'nun çatışma sonrasında temizliğe girişerek bir ilk yaratmak istemediği"ni gözlemişti. Savaşın bitiminden Mart 2000'e dek, 50'yi aşkın insan msket bombalarına kurban gitmişti; bu rakamın çiftçiler ve çocukların yaylalara çıktığı yaz aylarında daha da artması bekleniyordu.³⁰

Haziran 1995'te, Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, Hırvatistan'da bağımsızlığını ilan etmiş olan Sırp Cumhuriyeti'nin Devlet Başkanı Milan Martić hakkında, Hırvatistan'ın birçok Sırpın evlerinden sürülmesine, 7 sivilin de ölümüne neden olan bir saldırısına, Zagreb'e füze saldırısı düzenlenmesi emriyle karşılık verdiği gerekçesiyle arama emri çıkardı. Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'ne göre bu bir savaş suçuydu, çünkü füzeler msket bombalarıyla doluydu ve msket bombaları da "sadece insan öldürmek için tasarlanmış bir anti-personel silahı"ydı.

Oysa Pentagon da, "Amerikan uçaklarının Kosova'ya toplam 220 bin patlayıcı parçacık içeren 1,100 msket bombası", "Britanya uçaklarının da her biri 147 parçacık taşıyan 500 msket bombası attığı"ni açıklamıştı. Msket bombaları Sıbistan'daki sivil hedeflere yönelik saldırılarda da kullanılıyordu. Örneğin 7 Mayıs'ta Niş şehrine düzenlenen saldırıda pazarayerindeki 15 kişi ölmüş, şehrin en büyük hastanesi de bombalardan nasibini almıştı. Fakat Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi Savcısı'nın BM Güvenlik Konseyi'ne bildirdiğine göre, bunlar savaş suçu değil, "NATO'nun hataları"ydı.³¹

Savaş sonrasındaki sınırlı yardıma karşın, sorumluluğu resmi bir düşmana atılabilecek, ayrıca "neden 78 gün boyunca Sırp güçlerini ve altyapısını hedef alan hava saldırıları gerçekleştirildiğini göstermek" için (çok şüpheli gerekçelerle) istifade edilebilecek bir felaketin dayanılmaz cazibesi, başka yerlere yapılan yardımlarda da ciddi kesintilere gitmeye yetmişti. ABD Senatosu'nun planlarına göre, Afrika'yla ilgili programlara aktarılması gereken on milyonlarca dolar bu yüzden kesilecekti Danimarka ise Kosova dışındaki yerlere yaptığı yardımı yüzde 26 azaltmıştı. Uluslararası Tıp Müfrezeleri, Angola programlarını askıya almak zorunda kaldı. Çünkü Kosova için 5 milyon dolar temin etmiş, fakat göç etmek zorunda kalmış olan 1 milyon 600 bin kişinin açlıkla karşı karşıya olduğu Angola için umutsuz çabalarla ancak 1.5 milyon dolar toplayabilmişti. Dünya Gıda Programı ise, Sierra Leone, Liberya ve Gine'deki 2 milyon mülteciye yönelik programlarını askıya almak zorunda kaldığını açıklamıştı, çünkü gerekli finansmanın ancak yüzde 20'sini toplayabiliyordu. Afrika'nın Büyük Göller bölgesinde yaşayan 4 milyon aç insanı da aynı akıbet beklemekteydi. Öyle ya, bu insanların içinde bulunduğu koşulların, Batı'nın yıllardır tekrarladığı eylemlerle ve kritik anlarda harekete geçmeyi reddetmesiyle bir ilgisi yoktu. UNHCR'nin Balkanlar'daki programlarından, Doğu Afrika'daki programlarına kaydırılmış olan Randolph Kent'e göre, "Kosova'lı mültecilere yüz milyonlarca dolar harcanacağı ve buna can atan yardım örgütlerine baskı yapılacağı 'neredeyse gün gibi aşikar'dı." Başkan Clinton, "Kosova'ya yardım konusundaki şahsi istekliliğini vurgulamak için" önde gelen yardım örgütleriyle bir toplantı bile düzenlemişti.³²

Bütün bunlar artık "görmekinin doruğunda olan" ABD'nin yardımlarda ciddi kesintilere gitmesine koşut olarak yaşanan gelişmelerdi. Liderlik, yoksullara ve düşkünlere yardım listelerinde giderek görünmez hale gelirken, tarihte benzeri görülmemiş "özgeciliğin" takdire şayan bulunmasının keyfi sürülüyordu.

AGİT soruşturması, NATO'nun işgali sırasında işlenmiş savaş suçlarının ayrıntılı bir raporunu sunar. Bu suçlar, Sırp'ların NATO bombardımanı altında işledikleri suçlarıyla kıyaslanabilir çapta olmasa da, hiç de önemsiz boyutlarda değildir. İşgal altındaki Kosova, "şiddetin kontrol altına alınamadığı bir hukuksuzluk" ortamıdır. AGİT, bu durumdan UÇK'nın sorumlu olduğunu, "adalet yerine dokunulmazlığın hüküm sürdüğü"nü bildirmektedir. "UÇK egemenliği" altındaki "yeni düzen"in Arnavut muhalifleri, "isyancı grubun siyaset sahnesindeki baş rakibi"nin yetkilileri de dahil olmak üzere kaçırılmış, öldürülmüş ya da el bombası saldırılarına kurban gitmiştir. Ya da taciz edilmişler ve siyasetten el çekmeleri istenmiştir. Söz gelimi AGİT raporlarından oluşan ve New York

30 Jonathan Steele, "U.S. Refuses to remove cluster bombs in Kosovo," *Guardian*, 14 Mart 2000.

31 Hayden, a.g.y., *Crosette*, NYT, 3 Haziran 2000.

32 John Donnelly, "Relief agencies see Kosovo aid causing shortfall elsewhere," *BG*, 8 Temmuz; Christian Miller ve Ann Simmons, L.A. *Times*, 21 Mayıs; Karen DeYoung, "U.S. Grows Stingier on Foreign Aid," *IHT-WP*, 26 Kasım 1999.

Times'ta yayınlanan bir derlemede, Arnavutluk sınırı yakınlarındaki Prizren konu alınmaktadır. Sırplar 28 Mart'ta Prizren'e saldırmışlardır, "ancak sonuçta Prizren'de savaş sonrasında, savaşın sürmekte olduğu tarihlere nazaran daha fazla hasara yol açılmıştır." Britanya askeri polisinin raporları ise, bombalı saldırılara, yaşlı kadınların "kendilerini UÇK temsilcisi olarak tanıtan adamlar"ca öldürülmesi gibi başka suçlara Arnavutluk mafyasının da karıştığını belirtmektedir.³³

Sırp azınlığın büyük bölümü Kosova'dan sürülmüştür. Robert Fisk'e göre, "Savaşın başlamasını izleyen beş ay içinde öldürülen Sırpların sayısı, Mart'ta başlayan NATO bombardımanından önceki beş ay içinde öldürülen Arnavutların sayısına yaklaşmıştır." BM raporlarına, gözlemcilerin çekilmesinden ve bombardımanın başlamasından önceki iki ay içinde "şiddet olaylarında 65'i aşkın" sivilin (Arnavut ve çoğu da Sırp) öldürüldüğü kaydı düşülmüş olduğunu hatırlayalım. Bu cinayetler araştırılmamıştır, hatta Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin kendi bünyesindeki bir çalışanın öldürülmesi bile soruşturmaya değer bir konu olarak bulunmamıştır. Ekim'de Hırvat cemaati "kitleler halinde Kosova'yı terk etmiştir." Kasım'da, "Priştina'daki ufak Yahudi cemaatinin başkanı Cedra Princeviç, 'Arnavut olmayan nüfusu hedef alan pogrom'u kınayarak Belgrad'a gitmiştir." Uluslararası Af Örgütü ise yıl sonu raporunda, "Kosova'da Sırplar, Çingeneler ve Müslüman Slavlar ve ılımlı Arnavutları hedef alan şiddet olaylarının yılın son ayı boyunca giderek arttığı", işkence ve tecavüzlerin yanı sıra "gündelik olaylar haline gelen cinayet, adam kaçırma, baskın, yıldırma ve kundaklamalar"ın, bağımsız Arnavut medyasının ve isyasi kuruluşlarını hedef alan "etnik Arnavut cemaatinin ılımlı seslerini susturmaya yönelik sistematik bir kampanya"ya benzeyen suçların da bu suçlara dahil olduğu belirtilmektedir. Üstelik bütün bunlar, NATO güçlerinin gözleri önünde cereyan etmektedir.³⁴

Çingeneler, Avrupa'nın başka yerlerinde olduğu gibi burada da büyük zulme maruz kalmışlardır. Makedonya'daki Uluslararası Çingene Merkezi, "Kosovalı Çingenelerden 120 bininin Avrupa ülkelerine iltica başvurusunda bulunduğunu, 20 ila 30 bininin de Kosova'da küçük kafiler halinde son derece zor koşullarda yaşadığını" öne sürmektedir. İtalya'da yayınlanan *The Voice of Roma* (Çingenelerin Sesi) ise durumu ayrıntılarıyla inceledikten sonra, "Başka 'siyasi mülteci' grupları eski Yugoslavya'nın Batılılaşmasını destekler, teşvik eder ve alkışlarken, Çingenelerin Batılı güçlerin açık ya da gizli amaçlarıyla tamamen alakasız oldukları için tamamen görmezden gelindiği" sonucuna varmıştır. Binlerce Çingene, NATO işgali altında silah zoruyla Kosova'dan İtalya'ya göçmek zorunda kalmış, onları yasadışı yollarla kaçıran gemiler batıp sulara gömüldüğünde içlerinden birçoğu ölmüştür. "Kosova'daki Çingene mahallelerinin çoğu yakılıp tahrip edilmiş, geriye sadece birkaç güzel ev bırakılmıştır. Bunlarda da bugün KFOR güçlerinin ve UNHCR'nin gözleri önünde Arnavutlar ikamet etmektedir." İtalya'daki mülteci kamplarında da durum "ürkütücü" boyutlardadır. "Gerek Kosova'da bulunan gerek oradan gelen Çingeneler neredeyse hiç insani yardım, destek ve koruma görmemişlerdir ve bu durum aynı şekilde devam etmektedir. " Priştina'da Çingene bir tarihçi, etnik Arnavutların kendi evini nasıl yaktığını, kız kardeşine tecavüz ettiğini, komşularını kaçırdığını, akrabaları ve dostlarının UÇK'nın işkence tezgâhlarından geçtiğini, bütün bunların onlara "sorun yok" sinyali veren KFOR güçlerinin bilgisi dahilinde gerçekleştiğini anlatmaktadır. Birçok Çingene mülteci gibi o da ancak Arnavut mafyasına rüşvet vererek kaçmayı başarabilmiştir.³⁵

KFOR yetkilileri ise, aldıkları emirlerin bu yönde olduğunu, yani işlenen suçları görmezlikten gelmeleri gerektiğini bildiriyorlardı. "Elbette ki bu çılgıncaydı," diyordu bir Fransız komutan, "ama emirler böyleydi, NATO'dan, yukardan aldığımız emirler." NATO güçleri, "etnik Arnavut silahlı baskıncılar"ın Sırbistan-Kosova sınırında gerçekleştirdiği, "sınır yerleşimlerini korkutmaya yönelik, kereste ve temel gıda maddeleri çalmaya, hatta bazı durumlarda öldürmeye kadar varan", kasabaların boşalmasına neden olan saldırılara da "tamamen ilgisiz görünüyorlardı." Eski UÇK savaşçıları daha önce Kosova'da uyguladıkları taktiği uygulamaktaydılar. "Bir BM yetkilisine göre, Sırp polis yetkililerinin pusuya düşürülmesi, kimi zaman Sırp çiftçilerin taviz edilmesi emrini veren bu yeni ordunun liderleri, 'Sırpların sivil nüfusu hedef alan şiddetli bir karşılık

33 Jeffrey Smith, "Actions Louder Than Words," *WP Weekly*, 13 Aralık; NYT, 5 Aralık; Peter Beaumont, "Albanian mafia wages war on Kosovo's Serbs," *Guardian*, 19 Ağustos 1999.

34 Robert Fisk, "Serbs murdered by the hundred since 'liberation'," *Independent*, 24 Kasım 1999. Cedra Princeviç'le söyleşi, http://www.emperors_clothes.com/ Kasım 1999. Uluslararası Af Örgütü haber bülteni, 23 Aralık 1999.

35 "Declaration: The Kosovo Conflict and the Consequences on the Roma initiated by the Kosovo Conflict," *Üsküp*, 16-18 Haziran 2000. "Romani Refugees from Kosovo and the Bigger Picture of Humanitarian Aid Organizations Operation in Europe", *Voice of Roma*, İtalya misyonu, 1999; 17 Eylül-7 Ekim 1999.

vermesini ve bunun bir isyan dalgası yaratmasını, KFOR'un da karşılık verme baskısı altına girmesini umuyorlardı." Amerikalı bir albay, "Burada asıl düşünce Sırp polisinin karşılık vermesi değil, Arnavutların Sırp polisi ve ordusuna yönelik saldırılarının, kamuoyunda infial yaratacak denli büyük denli büyük bir saldırıyla cevaplanması ve KFOR'un da karşılık vermek zorunda kalmasıydı," diyordu.³⁶

Bugünkü göstergeler, NATO işgali altındaki Kosova'nın 1980'lerin başlarında, Tito'nun ölümünden sonraki haline geri döndüğüne işaret etmektedir. O tarihlerde milliyetçi güçler, "etnik açıdan saf bir Arnavut cumhuriyeti" yaratma sevdasıyla Sırp'ların topraklarını ellerinden almışlar, kiliselere saldırmışlar, hedeflerine ulaşmak için "neredeyse her hafta meydana gelen, görünüşe bakılırsa çoğu Kosova'nın geriede kalan yerli nüfusunu sınır dışına sürmeye yönelik tecavüz, kundaklama, yağma ve sanayiye yönelik sabotajlar"la "uzatmalı bir şiddet" uygulamışlardı. Cemaatler arası şiddet tarihinin çirkin dönemlerinden biri olan, bu "görünüşte kolayca kontrol altına alınamayan" sorun, Miloşeviç'in zalimce bir karşılık vermesine sebep olmuş, Kosova'nın özerkliği kaldırılmış, bağımlı olduğu yüklü federal yardım kesilmiş ve bir "apartheid" rejimi uygulamaya konmuştu (Vickers).³⁷ Kosova, "ciddi bir siyasal nüfuza sahip olan ve her yıl yüz milyonlarca dolarlık potansiyel vergi gelirini kendi kasasına aktaran zengin bir suçlular sınıfı"nın egemen olduğu, işlevsel bir ekonomiden yoksun, "hırsızlar ve vergi kaçakçıları batakhanesi" olan Bosna'ya da benzeyebilir tabii.³⁸ "Büyük Arnavutluk" doğrultusundaki baskılarla, Kosova'nın bağımsızlığı birbirine karıştırıldığında, ki aralarındaki ayırım belli belirsizdir, daha da kötü gelişmelerin yaşanması ciddi bir ihtimaldir.

Organize suçların yerleşmesiyle birlikte, "yetkililerinin belirttiğinin göre, kimileri UÇK'yla bağlantılı olan, Kosova'nın önde gelen adi suçlularının koruması altındaki" Arnavut kadın simsarlarının dahil olduğu kadın ve uyuşturucu ticaretinin de tırmanışa geçmesi, savaş sonrasında ortaya çıkan yeni bir sorundur. İtalyan bir uzmana göre, "Arnavutlar son derece yırtıcıdır. İtalya'nın en büyük kentlerinde üç ya da dört yıl içinde başka örgütlerin rakip çıkamayacağı bir düzeye gelme başarısı göstermişlerdir." Günümüzde hızla genişleyen cinsel kölelik ticaretinden her koşulda kaçınan "Sicilya mafyası Arnavutlardan korkar."³⁹

BM'nin eski Yugoslavya Özel Müfettişi Jiri Dienstbier'in BM İnsan Hakları Komisyonu'na sunduğu bir rapora göre, "Kosova'dan sürülen Sırp, Çingene, Karadağlı, Müslüman Slav, Sırp yanlısı Arnavut ve Türk nüfusun toplamı tahminlerin iki katına çıkarak 330 bini bulmuştur. Bu, Kosova'daki azınlıkların çoğunun memleketlerini terk ettiği anlamına gelir." Dienstbier bu raporunda ayrıca, "Yugoslav ekonomisi çöktü. Kosova yıkıldı. Bugün yüz binlerce işsiz insan var," diyordu. "Her taraf derin bir karamsarlık hâkim." NATO'nun politikalarına savaş sırasında yönelttiği acı eleştirileri savaştan sonra da sürdüren, bir zamanların Çek muhalifi ve komünizm-sonrası dönemin dışişleri bakanı Dienstbier, "Kosova'daki durum değişmediği, Sırp-karşıtı yaptırımlar kaldırılmadığı sürece" Miloşeviç'in Sırbistan'daki konumunun daha da çok güçleneceği uyarısında da bulunmaktaydı.⁴⁰

Bölgenin zayıf durumdaki ülkeleri, NATO bombardımanı yüzünden Tuna Nehri trafiğinin Novi Sad'da kapatılmasından dolayı büyük kayıplara uğradılar; zaten Miloşeviç'e yönelik muhalefetin sebeplerinden biri bu olmuştu. u ülkeler "gemilerin AB sınırları içinde ticari seferler yapmalarını önleyen" korumacı engellerden olduğu kadar, "Batı'nın ihtiyaçlarına uyguladığı kotalar ve tarifeler"den dolayı da sıkıntı içindeydiler. Ama "Tuna'nın kapatılması" özellikle Batı Avrupa için "bir nimet"ti. Özellikle de Ren nehrinin ve Atlantik'teki limanlarının daha işlek hale gelmesinden epeyce yararlanan Almanya için.⁴¹

36 Tim Judah, "Kosovo: Peace Now?," *New York Review*, 21 Ağustos, Robert Block, "Old Hates Reignite and Blood Flows at Kosovo Border," *WSJ*, 17 Aralık 1999. Carlotta Gall, *NYT*, 15 Ocak; Steven Erlanger, "Kosovo Rebels Regrouping Nearby Serbia," *NYT*, 2 Mart 2000.

37 Marvina Howe, "Exodus Of Serbians Stir Province in Yugoslavia," *NYT*, 12 Temmuz; David Binder, "Yugoslavs Seek To Quell Strife In Region Of Ethnic Albanians," *NYT*, 9 Kasım; Binder, "War Of Terror By Albanians In Yugoslavia Strains Unity," 28 Kasım 1982. Binder, "In Yugoslavia, Rising Ethnic Strife Brings Fears of Worse Civil Conflict," *NYT*, 1 Kasım 1987. Temel bilgiler için bkz. Vickers, a.g.y.

38 Jeffrey Smith, "A Den of Thieves and Tax Cheats," *WP Weekly*, 3 Ocak 2000.

39 Peter Finn, "A new torture visits Kosovo: imported sex slaves," *WP*, 30 Nisan; Barbara Crosette, "U.N. Warns That Trafficking in Human Beings is Growing," *NYT*, 15 Haziran 2000.

40 Elizabeth Sullivan, *Cleveland Plain Dealer*, 3 Nisan; BBC Dünya Haberleri, özet, 25 Mart 2000.

41 Lucian Kim, "Danube trade blocked by bridges", *CSM*, 6 Ekim, John Reed, "Since Kosovo War, the Danube Waltz Has Slowed to a Crawl", *WSJ*, 20 Eylül 1999. Bölgesel ve başka maliyetleri değerlendirmeye yönelik bir girişim için bkz. Der. Ted Galen Carpenter, *NATO's Empty Victory* (Washington: CATO Institute, 2000).

Tabii başka kazançlı çıkanlar da vardı. Ekonomi basınının savaşın sonundaki değerlendirmelerine göre “gerçek kazançlılar”, genelde ileri teknoloji sanayii denilen Batı'nın askeri sanayiydi. Ayrıca savaş sırasındaki tahminler doğru çıkmıştı; caydırıcı güç arayışındaki “dünya, NATO'nun Balkanlar macerası sayesinde kapsamlı bir silahlanmaya gidiyordu” ve Moskova da “Rus silahlarının ihracatında bir altın yıl yaşama”yı beklemekteydi.⁴² Daha da önemlisi, ABD, AB'nin girişimlerini en azından geçici olarak askıya alarak, stratejik açıdan önemli bir bölge olan Balkanlar'daki hâkimiyetini güçlendirmişti. AB'nin söz konusu girişimleri, operasyonun ABD'nin bir-alt kolu olan NATO'nun ellerine teslim edilmesinin muhtemelen öncelikli sebeplerinden biriydi. Geriye bir tek müşkül durumdaki Sırbistan kalmıştı, o da muhtemelen çok fazla dayanamazdı.

Dünya düzeninin hassas ilkelerinin bir darbe daha alması Kosova sürecinin başka bir sonucuydu tabii. BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Eylül 1999'da BM'ye sunduğu yıllık raporda NATO'nun eyleminin BM anlaşmasını temel alan “uluslararası güvenlik sisteminin özü”ne yönelik bir tehdit oluşturduğunu belirtiyordu.⁴³ Bu durum Uluslararası Adalet Divanı'nın kararlarını hiçe sayan, gerekli gördüğünde Güvenlik Konseyi'nin kararlarını veto eden zenginleri ve güçlülere pek ilgilendirmese bile, şunu unutmamak gerekir ki, efsanelerin tersine terör ve saldırganlık da dahil olmak üzere BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarını en fazla veto eden ülke ABD olmuştur. BM'nin kontrolünü yitirdiği, sömürge-karşıtı ulusal bağımsızlık hareketleri sürecinden beri bu böyledir. Sıralamada onu Britanya izler, açık farkla üçüncü ülke ise Fransa'dır. Ancak Kosova savaşına yönelik küresel tepkinin kısa bir süre önce düzenlenen Güney Zirvesi'nin gösterdiği gibi, geleneksel kurbanlar bu meseleleri ciddiye almaktadırlar.

Öyle pek de karanlıklar perdesi altında kalmamış temel mesele, dünyanın kuvvet kullanımı konusunda iki seçenikle karşı karşıya olduğudur: 1) Dünya düzenine, BM Anlaşması'na ya da belli ölçülerde meşruluk kazandıran daha iyi bir düzenlemeye bir parça uymak. 2) Güçlü devletlerin, geçmişte olduğu gibi içeriden bir engelle karşılaşmadıkları sürece, iktidar ve kâra yönelik çıkarları doğrultusunda canlarının istediğini yapmaları. Daha iyi bir dünya için mücadele etmek anlamlıdır, ancak yaşadığımız dünya hakkında yalanlara ve yanılsamalara kapılmanın hiçbir anlamı yoktur.

Arşivler ve başka kaynaklar, son dönemdeki Balkan savaşları hakkında bizi bir hayli bilgilendiren kaynaklardır. Bugün varılan sonuçlar, en iyi ihtimalle kısmi ve hassas değerlendirmelerdir. Fakat en azından şimdilik “çıkarılan ders”in pek de cazip olmadığı görülüyor.

Teşekkürler

Elinizdeki çalışmanın 2. Bölüm'ü, Ekim 1999'da Le Monde diplomatique'de çıkan “Feu vert' occidental pour les massacres” başlıklı yazı ile Bulletin of Concerted Asian Scholars'daki “The United States, East Timor, and Intervention” başlıklı yazıların genişletilmiş halidir; ayrıca farklı bir biçimde şu çalışmada yer almıştır: Der. Richard Tanter, Mark Selden ve Stephen Shalom, East Timor, Indonesia, and the World Community (Boulder CO: Rowman and Littlefield, 2000).

3. bölüm ise yazarın, The New Military Humanism (Lozan, Page Deux, 2000) adlı çalışmasının Fransızca basımına yazdığı Sonsöz'ün genişletilmiş halidir. Ayrıca başka çevirilerde ve Nisan/Mayıs 2000 tarihli Z Magazine'de de yer almıştır.

⁴² *Moscow Times*, 9 Temmuz 1999.

⁴³ *Michael Littlejohns*, “Annan criticises NATO's action in Kosovo,” *Financial Times*, 9 Eylül 1999.